

Edgar Morin, Commune en France. La Métamorphose de Plodémet

Paris, Fayard 1967, 287 s.

V roce 1950 podnikla skupina sociologů výpravu za poznáním stavu sociální struktury francouzského „Middletown“; v roce 1965 byla realizována mnohem náročnější a rozsáhlejší výprava za poznáním dynamiky této struktury, za identifikací „tiché revoluce“, která postupně proniká i do nejdlehlších oblastí Francie. Tak vznikly dvě z mála na tuto problematiku orientovaných francouzských monografií. Obě studie — především díky orientaci svých autorů — explicitně proklamují marxistickou interpretaci, dělí je však více než patnáct let sociologické práce. Implicitní inspiraci první studie nepochybně představoval L. Warner, jakkoli polemicky byla realizována. Výsledkem, který pro svou skromnost nenašel větší odezvu, byla statická představa „třídní“ strukturovanosti francouzského města, založená na hierarchizaci objektivních „sociálních situací“ vycházejících téměř výhradně z profese. Základní inspiraci druhé studie představuje vědomá snaha francouzských sociologů postihnout především sociální dynamiku, sociální změnu, v jejíž analýze se tradiční studium sociální stratifikace (téma, jež ostatně francouzská sociologie nikdy nepřijala za své) stává pouze dílčím aspektem. Oč komplikovanější je toto úsilí, oč více mu jde o postižení specifického a přechodného, o to méně svádějí jeho závěry k přejímání. Studium sociální změny je vítaným polem pro specifikaci sociologií, polem pro úsilí o rozrušení jejich národní beztvárnosti a tím i dominance sociologie importované ze zámoří — pretenciózní francouzští sociologové si to dobře uvědomují a začínají mu věnovat stále větší pozornost. Přes oceán se už nevedou jen obsahové diskuse, polemika se týká zásadních otázek přístupu ke společnosti. Nejde již o konkrétní naplnění univerzálních konceptů, nýbrž o koncepty samy.

Edgar Morin² je tedy jedním z pionýrů. Spoju se širokým kolektivem pečlivě vybraných spolupracovníků strávil rok v odlehlejší bretanském městy, aby zde realizoval šetření z hlediska „sociologie přítomnosti“ v rámci mezioborového výzkumu této obce. Metodika šetření byla předem určena pouze rámcově, přičemž zahrnovala permanentní proces sebekritiky a autokorekce. Z tohoto důvodu

byl také výzkum rozčleněn do šesti „kampaň“, přičemž přestávky mezi nimi sloužily právě k metodologickým precizacím. Z metodologického hlediska bylo místo výzkumu určeno na rozhraní etnografického přístupu, z něhož bylo důsledně převzato úsilí o zachování „dialogu mezi badatelem a studovanou realitou“, a historického studia, z něhož vyplynul trvalý zřetel na historičnost přítomnosti, na pochopení změny a dění, přelomů a krizí.

V konkrétním vyjádření zahrnoval „mnohodimenzionální postup“ Morinův tři základní metody: 1. „fenomenografické pozorování“, velmi široce formulované v sociálním čase i prostoru; 2. interview, který představoval všechno od letmých rozhovorů náhodných setkání až po „hloubkové“ rozhovory se systematicky vybranými lidmi; 3. participaci na skupinových aktivitách, „sociální praxi“. „Naši metodu,“ říká Morin, „používáme k odhalení jevu (pozorování), k poznání jeho energií (praxis), k jeho provokování ve strategických bodech (zasahování), k tomu, abychom jej nechali proniknout individuální intimitou — zkoumáme jí činy, slova, věci“ (s. 283). Vědomě se distancuje od předem promyšlených a předem programovaných dotazníkových akcí, které jsou „předurčeny k tomu, aby potvrdily výchozí hypotézy“.

Výsledky výzkumu — tisíce stran záznamů, množství magnetofonových pásek, dílčí monografie zpracované místními spolupracovníky atd. — byly po dalších osmnácti měsících zpracovávány. Morin se pak pokusil o jejich interpretaci. Pod jeho rukama se podrobná analýza „excentrického případu“ provinciálního městyse proměnila v hlubokou úvahu o „společnosti v pohybu“, a navíc v nesmírně poutavé a literárně vytříbené čtení.

Úvodní kapitoly knihy jsou věnovány základním údajům a prvním dojmům z městyse, vztahům výzkumníka a zkoumané populace a formování — především jde o formování politické — ploděmetské osobnosti v první polovině XX. století. Na dalších stránkách studuje Morin proces re-formování této osobnosti: oblast zaznamenává rychlou industrializaci, přičemž její ekonomika je integrována do širších kontextů. Proniká sem „revoluce“ ve vybavení domácností, již odpovídá nová „spotřebitelská“ psychologie i nový postoj k penězům (spoření — úvěr); komunikace

v Centre d'Etudes Sociologiques. Publikoval mj. zajímavé práce ze sociologie kultury — *Le cinéma ou l'homme imaginaire* (1956), *Les Stars* (1957), především pak hlubokou analýzu masové kultury *L'Esprit du temps* (1962).

zařazují městys naléhavěji do regionu, úže jej spojují s centry Bretaně; ti, kdo odcházejí ven za prací (ve značné míře námořníci) a za studiem, a ti, kdo sem přicházejí strávit dovolenou, jej asimilují městské civilizaci. V druhé polovině XX. století se povaha městyse pronikavě mění, původně rurální společnost se urbanizuje, rodí se nová ploděmetská osobnost, jež novým způsobem realizuje rovnováhu mezi „mateřským společenstvím“ a „velkou společností“, „duchem doby“. V polemice mezi inovací přicházející zvenčí a vnitřními rezistencemi se prosazuje sociální změna.

Morin tedy rozlišuje dvě fáze, dvě „vlny“ modernismu. Jestliže se ploděmetská osobnost formovala nejprve vlnou „paleomodernismu“, obdobím generalizace vzdělání, kolektivního vzestupu, velkých technických objevů a vymožeností sociální ochrany, pak nyní prochází vlnou jakéhosi „mezomodernismu“, obdobím individualizace, která je navenek manifestována stále naléhavější potřebou vlastního domu, auta, televizoru.

„Marcelle a Antoinette, obě osmnáctileté, vysvětlují, co je moderní: mít moderní dům, být slušně oblečen, koupit si ten nejlepší televizor.“

Antoinette: To je buržoazní mentalita...
Marcelle: To je tak trochu mentalita všech“ (s. 269).

Morin (pochopitelně nikoli sám) zcela vážně hovoří o rodici se buržoazii, o tendenci k „zburžoaznění“, jež se manifestuje ruku v ruce s urbanizací. Tato tendence se zajisté neprosazuje v celém rozsahu sociální struktury. Jejimi pionýry jsou určité sociální kategorie. Morin velmi podrobně interpretuje materiál o sporu věkových kategorií, analyzuje aktivní roli žen, „tajných agentů modernosti“, zabývá se vztahem městyse a jeho venkovského okolí. Moderní se prosazuje v konkrétních sociálních polemikách. Z tohoto procesu zůstávají do značné míry vyloučeni rolníci, kteří se velmi pomalu integrují do prudce se pohybující společnosti.

Plodémet se tedy modernizuje, dokončuje svou integraci do existujících sociálních struktur, takže otázka „co je Plodémet“ v sobě stále více zahrnuje otázku „co je moderní“. Přitom modernizace po své střední fázi pokračuje dál; Morin poukazuje na tři „ostrůvky“ naznačující další možný pohyb, na tři místní osobnosti, z nichž každá jiným způsobem, jiným spojením standardního modernismu *par excellence* a jakéhosi neoarchaismu překonává „mezomodernismus“ „nové buržoazie“.

Interpretace výzkumu, jak ji provádí Morin, má na jedné straně velmi konkrétní, a na druhé straně velmi obecný — či lépe globálně společenský — ráz a dosah. Aplikace multidimenzionálního postupu měla zajistit maximální možné přiblížení realitě, maximální možné vyloučení vlivu obsahových i metodologických předpokladů badatele. Zpracování — neobyčejně cenné, poučné a atraktivní — však zřetelně ukazuje úskalí použité metodiky. Plodémet, městys s 3 700 obyvateli, byl vhodným polem pro podrobný,

detailní výzkum. Přitom v Morinově interpretaci se jeho „jedinečnost“, jeho zdůrazňovaná „excentricita“ nakonec realizovala v úvahách o integraci do širších sociálních kontextů. Osud Plodémetu jakoby už byl napsán ve společnosti žijící v provinciálních centrech či dokonce ve vzdálené Paříži. Jak však zkoumat skutečnou sociální změnu, samotnou kreaci sociální inovace? Ta přece výzkumem vyčerpat nelze, přičemž ani nejsou k dispozici hotové sociální vzorce naléhající na svou transplantaci. Morin v knize probíhá v sociálních útvech, které takto rozsáhle využívá svých dřívějších studií o procesech imanentních masové společnosti. Je nasnadě, že kdokoli jiný by knihu — především zde mám na mysli rozsáhlé závěrečné pasáže o „filosofii Plodémetu“, o povaze „moderní epochy“ atd., o nichž prakticky nelze zkratkovitě referovat — redigoval podstatně jinak, opřen o vlastní zkušenosti a vlastní orientaci. Zpracování a interpretace obrovské spousty dat předpokládaly permanentní vědomý výběr, a tak musely dát bezpočtu příležitostí k tomu, aby se konkrétnost zvrátila v pseudokonkrétnost a obecnost aby se zfalšovala — nehledě na nesmírnou distanci mezi nimi, jež se pro francouzské sociology Morinovy generace (např. Crozier, Touraine) stala téměř příznačnou.

Formuluji snad zbytečně ostře tyto výhrady ke knize, z jejíž každé stránky vyzařuje vědomí vážnosti a odpovědnosti. Činím tak proto, aby tato korektura „standardních“ dotazníkových výzkumů nebyla pokládána za nekorigovatelnou. Pokus, který v ní byl proveden, je ovšem neobyčejně podnětný a zajímavý a rozhodně by neměl ujít naší pozornosti v době, kdy se dotazník stává téměř fetišem. Francouzská sociologie tak poskytuje další vážný podnět k zamyšlení nad nutností respektu k specifice zkoumané společnosti, který v sobě nese i nezbytnost metodologických variant.

Jiří Večerník

T. W. Adorno * 11. 9. 1903 † 6. 8. 1969

Co je dialektika?T. W. Adorno: *Negative Dialektik*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a M., 1966.

Před otázkou tvořící titul těchto poznámek je marxistická filosofie postavena z řady vesměs podstatných důvodů. Vedou k ní již motivy prosté sebeobraný filosofie, neboť úměrně s tím, jak marxistická teorie degenerovala v pouhou apologetiku a ideologický nástroj partikulárních mocenských zájmů, proměnila se též dialektika v pouhou sofistiku, uzpůsobenou k obhajobě a zdůvodnění čehokoli. To je ovšem pouze vnější index problému podstatně hlubšího. Postupně se vyjevující krize socialistické společnosti totiž stále naléhavěji klade před marxistickou filosofii povinnost kritické sebereflexe a nového promyšlení vlastních základů i struktury. V této souvislosti není samozřejmě možné obejít otázku dialektiky —